

ONLAYN ARBITRAJ JARAYONLARINI OLIB BORISHNING HUQUQIY TARTIBI

Toshmatov Sardorbek Bakhridin o'g'li

*Toshkent davlat yuridik universitet Xalqaro huquq va Qiyosiy huquqshunoslik
fakulteti talabsi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada hozirgi kunda global hayotning deyarli ajralmas qismga aylanib ulgurgan kiber makonda olib boriladigan onlayn arbitraj jarayonining huquqiy tartibi hamda ushbu jarayonga nisbatan an'anaviy yoki yangi huquqiy tartibni qo'llash bo'yicha ilmiy qarashlar unga nisbatan amalda qo'llanadigan protsessula va moddiy huquq masalasi, shuningdek, UNCITRAL namunaviy qonunning qo'llanish bo'yicha huquqiy amaliyot va O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi qiyosiy tahlili, bundan tashqari, onlayn arbitraj jarayonning ijobiy va salbiy jihatlari muhokama qilingan.*

Kalit so'zlar: *ODR, ADR, elektron pochta, elektron imzo, elektron tijorat, SMS, Face-ID, CD-ROM.*

Abstract: *In this article, the legal procedure of the onlayn arbitration process conducted in the cyber space, which has become an almost integral part of global life, and the scientific views on the application of the traditional or new legal procedure in relation to this process, the procedural and material law issue, as well as, comparative analysis of the legal practice of the UNCITRAL model law and the legislation of the Republic of Uzbekistan, in addition, the positive and negative aspects of onlayn arbitration were discussed.*

Keywords: *ODR, ADR, e-mail, electronic signature, electronic commerce, SMS, Face-ID, CD-ROM.*

Абстрактный: *В данной статье судебная процедура онлайн-арбитражного процесса, проводимого в киберпространстве, ставшего практически неотъемлемой частью глобальной жизни, и научные взгляды на применение традиционной или новой судебной процедуры по отношению к этому процессу, вопросы процессуального и материального права, а также, сравнительный анализ юридической практики модельного закона ЮНСИТРАЛ и законодательства Республики Узбекистан, кроме того, были обсуждены положительные и отрицательные стороны онлайн-арбитража.*

Ключевые слова: *ODR, ADR, электронная почта, электронная подпись, электронная коммерция, SMS, Face-ID, CD-ROM.*

KIRISH

Kibermakonda biz haqiqiy dunyoda bilgan chegaralar endi ahamiyatli emas. Natijada, savdogardan minglab kilometr uzoqlikda joylashgan xaridor bir necha marta bosish orqali mahsulot yoki xizmatni sotib olishi mumkin. Bundan buyon elektron tijorat ulkan cheksiz bozor maydonidir. Biroq, agar elektron tijorat ichki bozorlarda

juda faol bo'lsa ham, transchegaraviy elektron tijorat sezilarli darajada o'smagan va hozirgi kunga qadar juda past bo'lib qolmoqda[1]. Buning asosiy sababi kiber maydonda amalga oshiriladigan transchegaraviy tranzaktsiyalarga xos tartibga solishning yo'qligi va ularning bir biriga mos kelmasligi hamda iste'molchi resurslari bilan sudga asoslangan an'anaviy jarayonlar, savdogar bilan nizo yuzaga kelganda iste'molchilarni samarali qoplash vositalaridan mahrum qilish ta'siriga ega kabilar. Binobarin, potensial xaridorlar transchegaraviy bitim tuzish uchun zarur bo'lgan ishonchga ega emaslar. Shu sababli, har kuni yuzaga keladigan ko'p sonli kichik qiymatli nizolarni hal qilishning mantiqiy yechimi sifatida Internetda suddan tashqari nizoni hal qilish vositalariga murojaat qilish g'oyasi - Onlayn nizolarni hal qilish (ODR) hozirgi kunda keng ommalashmoqda. Nizolarni onlayn hal qilish - bu axborot texnologiyalari (IT) yordamida nizolarni hal qilish jarayonlarini tavsiflovchi umumiy atama[2]. "Nizolarni onlayn hal qilish" (ODR) turli odamlar uchun har xil narsalarni anglatadi. Ushbu atamaning turli xil qo'llanilishini jamlagan holda aytish mumkinki, ODR nizolarni muqobil hal qilish uchun qo'llaniladigan axborot texnologiyalari, internet va telekommunikatsiya orqali amalga oshiriladigan protsess. ODR arbitrajga axborot texnologiyalari va masofaviy aloqani qo'llaydi. Shunday qilib, ODR aslida ADRning avlodidir. ADR singari, u odatda ko'proq samaradorlik, ko'proq tomonlar nazorati va arzonroq xarajatlar bo'yicha sud jarayonlaridan bir xil afzalliklarga ega; aslida, yuqori texnologiyalarni joriy etish sud muhokamasiga nisbatan ADRning ushbu afzalliklarini oshiradi[3].

ASOSIY QISM

Bevosita ODRdan arbitraj jarayonlarida foydalanish masalasida olimlar turlicha fikr beradi. Xususan:

Jana Herbochkovanning so'zlariga ko'ra, nizolarni onlayn hal qilish kiber makonning o'ziga xos tabiatiga moslashtirilgan muqobil nizolarni hal qilish mexanizmlarining yangi shakli sifatida ishlab chiqilgan. Muallifning fikricha, kompyuter texnologiyalaridan foydalanish arbitraj jarayoniga ta'sir ko'rsatib uni soddalashtiradi[4]. Muallifning ta'kidlashicha, onlayn arbitraj onlayn nizolarni hal qilish uchun ko'proq mos keladi. Chunki, ular texnik jihatdan murakkab masalalarni hal qilish uchun ko'proq mos kelishi, tez o'zgarishlarga tezroq javob bera olishi va delokalizatsiya qilingan tranzaktsiyalar uchun yaxshi sharoit yaratishi bilan arbitraj uchun ahamyatli. O'z xulosasida ta'kidlashicha, nizolarni onlayn hal qilish mexanizmlari qanchalik keng tarqalgan bo'lsa, arbitraj to'liq elektron protseduralardan foydalanishi ehtimoli shuncha ko'payadi. Bu onlayn va an'anaviy arbitrajning kombinatsiyasi bo'ladi. Ushbu tadqiqot Jana Herbochkovanning qarashlari sifatida bayon qilingan. Ammo ko'pchilik olimlar bu tadqiqot natijasiga zid ravishda onlayn arbitraj an'anaviy arbitrajdan mustaqil bo'lish kerakligi haqidagi nazariyani ilgari suradi.

Ba'zi olimlarning ta'kidlashicha, onlayn arbitraj haqiqatan ham an'anaviy arbitraj qoidalar, tamoyillari va usullarini takomillashtirishdir. Shunchaki, kiber arbitrajga

an'anaviy arbitraj shakllarini to'g'ridan to'g'ri o'tkazib bo'lmaydi[5].Shuning uchun bu tadqiqot ushbu dalilga asoslanib o'z fikrini ma'qullaydi. Onlayn arbitraj hakamlikning an'anaviy qoidalari va tamoyillarini majburiy ravishda, to'g'ridan to'g'ri o'tkazilmasdan faoliyat yuritish-bu tadqiqotning yakuniy xulosasi sifatida ilgari suriladi.

K.P.Bergerning fikricha, hozirda an'anaviy arbitraj kontsepsiyasining elementlarini shuningdek, nizolarni hal qilishning an'anaviy shakldan ko'ra mustaqilroq bo'lgan yangi qoidalar to'plamini o'zida birlashtirgan onlayn arbitrajning gibrid shakli mavjud[6]. Ushbu tadqiqot haqiqatan ham bizda onlayn arbitrajning har bir jihatini qamrab oluvchi tizimiga ega bo'lishimiz mumkinligi haqida nazariyani ilgari suradi.

Bizning fikrimizcha, onlayn arbitraj jarayonlari an'anaviy shakldan mustaqil bo'lmog'i lozim.Birinchidan,hozirgi kunda kiber makonda faoliyat olib borish to'liq tartibga solinmagan hamda globallashtirib borayotgan bu davrda yangi-yangi texnologiyalarning paydo bo'lish arbitrajning bu shaklining xafsizligiga ta'sir qilmasdan qolmasligi mumkin emas, Ikkinchidan, onlayn arbitraj shaklida o'tkazilib borishda davom etar ekan huquqiy jihatdan tartibga solishni taqazo qiladigan yangi muammolar paydo bo'la boshlaydi.Masalan,Nyu-York konvensiyasiga muvofiq,arbitraj bitimi "Yozma shaklida" tuzilgan va "imzolangan bo'lishi" lozim.Ammo telegraf, telegram almashunuvlarda esa hujjatga ko'pincha imzo qo'yilmaydi.Bu ba'zi arbitraj institutlarda haqiqiy deb tan olindi.Boshqa bir qismi arbitrajlarda esa kelishuvni haqiqiy emasligiga olib keladi.

Onlayn tartibda tijorat arbitraj jarayonlarini olib borishning bir nechta protsessual tartiblarini va ularni an'anaviy shakllardan farqli jihatlarini muhokama qilamiz:

Elektron vositalar orqali tuzilgan arbitraj bitimi. An'anaviy arbitrajlarda arbitrluk kelishuvi yozma shaklda bo'lishi kerak. Xorijiy arbitraj qarorlarini tan olish va ijro etish to'g'risidagi Nyu-York konvensiyasining 2-moddasida "Yozma kelishuv" atamasi shartnomada yoki taraflar tomonidan imzolangan yoki xatlar yoki telegrammalar almashinuvida mavjud bo'lgan arbitrluk kelishuvidagi arbitraj bandini o'z ichiga oladi[7].Xalqaro arbitrajga oid yana bir muhim nizom bu Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risidagi Yevropa konvensiyasidir[8]. Evropa konvensiyasining 1-moddasi ikkinchi qism a bandiga muvofiq, arbitraj kelishuvi tomonlar tomonidan imzolangan yoki xatlar, telegrammalar almashinuvi yoki teleprinter orqali yuborilgan xabarlardagi va qonunlari arbitrajni talab qilmaydigan davlatlar o'rtasidagi munosabatlardagi arbitraj shartnomasidagi arbitraj bandini anglatadi. Kelishuv yozma shaklda, ular tomonidan ruxsat etilgan shaklda tuzilgan har qanday arbitrluk bitimi qonuniydir. Xuddi shunday, O'zbekistonning Xalqaro tijorat arbitraj to'g'risidagi qonuni texnologik o'zgarishlarni istisno qilmaydi[9].Qonunining 12-moddasiga ko'ra, Arbitraj kelishuvini yozma shaklda tuzish to'g'risidagi talab elektron xabar orqali, agar undagi axborot kelgusida undan foydalanish uchun ochiq bo'lsa, qanoatlantiriladi. Elektron xabar taraflar

ma'lumotlarni yuborish orqali uzatadigan har qanday xabarni anglatasa; ma'lumotlardan xabardor qilish elektron, magnit, optik yoki xuddi shunday vositalar, shu jumladan elektron ma'lumotlar almashish, elektron pochta, telegramma, teleks va telefaks yordamida, biroq ular bilan cheklanmagan holda tayyorlangan, yuborilgan, qabul qilib olingan yoki saqlanayotgan axborotni anglatadi. Shuning uchun 12-moddaga ko'ra, elektron vositalar orqali arbitraj kelishuvi O'zbekiston qonunchiligiga muvofiq haqiqiy deb qabul qilinadi. Agar Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro Savdo Huquqi Komissiyasi (UNCITRAL) tomonidan ishlab chiqilgan namunaviy qonunga asoslangan O'zbekiston xalqaro tijorat arbitrajining 12-moddasiga nazar tashlasak, unda "kelishuv yozma, Agar arbitraj kelishuvining mazmuni arbitraj kelishuvi yoki shartnoma og'zaki shaklda tuzilganligidan yoki tuzilmaganligidan qat'i nazar, taraflarning harakati asosida yoxud boshqa vositalar(elektron) yordamida biror-bir shaklda qayd etilgan bo'lsa, ...". Shu sababli, UNCITRAL namunaviy qonuni, Nyu-York konvensiyasi, va O'zbekistonning xalqaro arbitraj qonunida arbitraj bitimi shakli bo'yicha cheklovlar yo'q.

Bugungi kunda keng foydalaniladigan turli ma'lumot almashinuvi vositasi bo'lgan elektron pochta faksni uzatishga o'xshash moslashuvchanlik va samaradorlikni oshiradigan hujjat uzatish usulidir. Aslida, texnik jihatdan elektron pochta almashinuvi telegrammalar almashinuviga teng ekanligini ta'kidlash mumkin. Arbitraj bandini o'z ichiga olgan elektron xatlar almashinuvi Nyu-York konvensiyasining 2-moddasining rasmiy talablariga javob beradi[10]. Shart va shartlarga, jumladan, arbitraj muhokamasiga havola qilingan taklifni o'z ichiga olgan veb-saytdagi tugmani bosish "elektron pochta yoki faks almashish paytida sodir bo'ladigan almashishga to'liq o'xshash ma'lumotlar almashinuvi mavjud bo'lganligi sababli ham amal qiladi"[11]. Arbitraj tomonlardan elektron bitimga qo'yiladigan imzo masalasiga to'xtalib o'tsak, O'zbekiston Respublikasining "Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi qonunining 9-moddasiga muvofiq yuridik va shaxsning elektron raqamli imzosi bilan tasdiqlangan elektron hujjat yuridik shaxsning muhri yoki jismoniy shaxsning qo'lda qo'yadigan imzosi bilan tasdiqlangan qog'oz hujjatga tenglashtiriladi[12]. Yoki, Elektron tijorat to'g'risidagi qonunning 14-moddasidagi Shartnomalar tuzishga doir umumiy talablarda "shartnomalarni tuzish chog'ida qonunchilikda yoki taraflarning kelishuvida hujjatni o'z qo'li bilan imzolash talab qilingan hollarda elektron hujjat, agar shartnoma tarafi tomonidan elektron raqamli imzo bilan tasdiqlash tartib-taomili bajarilsa, imzolangan deb hisoblanadi. Elektron tijoratdagi hujjatda hujjatni imzolagan shaxsning roziligini ifodalaydigan hamda uni identifikatsiya va autentifikatsiya qilish imkonini beradigan elektron tasdiqlash usullari ("SMS", "Face-ID" va boshqalar) ham imzo sifatida tan olinadi"[13]. Elektron imzo bitim va shartnomalarda foydalanishni kafolatlaydi. Elektron imzo qo'lda imzolangan imzo bilan bir xil isbotiy ahamiyatga ega bo'lganligi sababli, elektron imzo arbitrluk kelishuvlarida qo'llanilishi va Elektron imzo to'g'risidagi qonunga muvofiq to'liq amal qilishi mumkin. Biroq, agar tegishli elektron imzo ishlatilmagan bo'lsa va tomonlardan biri elektron pochta xabarini

yubormaganligini da'vo qilsa, dalillar bilan bog'liq muammo yuzaga keladi. Shunga qaramay, bunday muammolar faqat elektron imzolarga xos emas, chunki faks, teleks yoki telegramma uzatishda ham xuddi shunday holat yuzaga kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Ko'plab arbitraj taraqqiy etgan davlatlar qonunchiligiga ko'ra, tomonidan tuzilgan arbitrluk kelishuvi elektron aloqalarga yo'l qo'yiladi va u to'liq samarali bo'lishi mumkin.

Elektron vositalar bilan olib boriladigan arbitraj muhokamasi. Ish yuritish tartibini belgilashda taraflarning mustaqilligi muhim rol o'ynashi umume'tirof etilgan. Ushbu kontsepsiyaga qo'shimcha ravishda tomonlar protsessual qoidalarni xohlagan vaqtda o'zgartirish huquqiga ega. Bu qoida Nyu-York konvensiyasida ham mavjud. Nyu-York Konvensiyasining 5-moddasi d) arbitrluk organining tarkibi yoki arbitraj jarayoni tomonlarning kelishuviga muvofiq bo'lmasa yoki bunday kelishuv bo'lmasa, arbitrluk muhokamasi o'tkazilgan mamlakat qonunchiligiga muvofiq bo'lmasa qarorni tan olish va ijro etish rad etilishi mumkin. Shunga o'xshash, Evropa konvensiyasining 4-moddasiga muvofiq, arbitrluk bitimi taraflari arbitrajni kelishuv bo'yicha tashkil etishda erkindir. O'zbekiston respublikasi "Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risida"gi qonunning 34-moddasida taraflar, ushbu qonun qoidalariga rioya etish sharti bilan, arbitraj sudi tomonidan muhokamaning yuritilishi tartib-taomili to'g'risida o'z xohishiga ko'ra kelishib olishi mumkin. Bunday kelishuv mavjud bo'lmagan taqdirda, arbitraj sudi ushbu Qonun qoidalariga rioya etgan holda arbitraj muhokamasini o'zi lozim deb hisoblagan tarzda yuritishi mumkin. Arbitraj sudiga berilgan vakolatlar har qanday dalilning maqbulligini, aloqadorligini, muhimligini va ahamiyatligini aniqlashga doir vakolatlarni o'z ichiga oladi. Nyu-York konvensiyasi, Yevropa konvensiyasi va O'zbekiston respublikasi qonuni agar taraflar arbitraj muhokamasini yuritish uchun elektron vositalardan foydalanishga rozi bo'lsalar, videokonferensiyalar orqali guvohlarni tinglash yoki hujjatlarni elektron shaklda uzatish kabi elektron vositalardan foydalanishga kelishib olishga hech qanday to'sqinlik qilmaydi. Asosiy tamoyil - tomonlarga teng munosabatda bo'lish. Ushbu tamoyilga ko'ra, tomonlar axborotdan teng foydalanish huquqiga ega, shuning uchun ular ham teng foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Masalan, agar tomonlardan birida CD-ROMlarni o'qish imkoniyati bo'lmasa, hujjatlarni CD-ROM orqali uzatishni majburlash qabul qilinishi mumkin emas. Agar amaldagi arbitraj qoidalari yozma ish yuritishni talab qilsa, tomonlar o'z kelishuvlarida sud jarayoni uchun elektron vositalarni qabul qilishlarini aniq ko'rsatishlari kerak. Bu qoidalarni buzish arbitraj kelishuvini buzish hisoblanadi, bu esa Nyu-York konvensiyasining 5-moddasi (d)ga muvofiq qarorni ijro etishni rad etishga olib kelishi mumkin.

Arbitraj joyi. Arbitraj o'rni arbitraj joyini tashkil qiladi [14]. Arbitraj joyi muhim ahamiyatga ega, chunki u qarorning milliyligini (Arbitraj sudi mahalliy sudlardan yordam so'raganda muhim rol o'ynaydi) va qarorni bekor qilish uchun mahalliy sudlarning yurisdiksiyasini belgilaydi [15]. Tomonlar arbitraj joyini tanlashda geografik joylashuvi, qulayliklarini hisobga olishlari va eng muhimi, qaror qabul qilinadigan

davlatni tanlashlari kerak. Tomonlar arbitraj joyini tanlashda geografik joylashuvi, imkoniyatlarini hisobga olishlari va eng muhimi, qonunlari xalqaro arbitraj haqida zamonaviy tasavvurga ega bo'lgan va Nyu-York konvensiyasining a'zosi bo'lgan davlatni tanlashlari kerak. Onlayn arbitrajda tomonlar va arbitrlar turli joylardan o'zaro hamkorlik qilishlari mumkin[16].Elektron arbitraj bo'ladimi yoki yo'qmi, agar tomonlar boshqacha qaror qilmagan bo'lsa, arbitrlar nizoni hech qanday eshituvsiz hal qilishlari mumkin.Arbitrlar arbitraj joyida yuzma-yuz uchrashishlari va qaror qabul qilishlari shart emas. Tomonlar arbitraj joyini aniqlagandan so'ng, barcha sud muhokamalari va sud majlislari elektron shaklda o'tkazilishi mumkin va arbitrlar faqat qarorning o'zida arbitrlik sudining joyini ko'rsatishlari va qarorni imzolashlari kerak. Sud qarori va Arbitra sudining joyi o'rtasida hech qanday bog'liqlik bo'lishi shart emas. Agar tomonlar arbitraj joyini ko'rsatmagan bo'lsalar, arbitraj sudi yoki arbitrlik muassasasi arbitrlik sudining joyini aniqlaydi[17].Bu qoida UNCITRAL namunaviy qonunining 20-moddasida ham keltiriladi "agar taraflar hakamlik muhokamasi joyini hal qilmagan bo'lsalar, hakamlik muhokamasi joyi ishning holatlaridan kelib chiqqan holda hakamlik sudi tomonidan belgilanadi".Bu qoida O'zbekiston Respublikasi arbitraj to'g'risidagi qonunida shunga o'xshash qoida keltirilgan bo'lib, qonunning 35-moddasida taraflar arbitraj joyi to'g'risida o'z xohishiga ko'ra kelishib olishi mumkin. Bunday kelishuv mavjud bo'lmagan taqdirda, arbitraj joyi arbitraj sudi tomonidan ish holatlarini, shu jumladan,taraflar uchun qulaylik omilini inobatga olgan holda belgilanishi ko'zda tutilgan.

Arbitrlarni tanlash.Odatda taraflar hakamlarni belgilaydilar. Biroq tomonlar bir shaxs yoki muassasaga hakamlik sudyasini tanlashga ruxsat berishi mumkin. UNCITRALnamunaviy qonuniga ko'ra, tomonlar arbitrlar sonini belgilashda erkindir. Bunday qaror bo'lmasa, arbitrlar soni uchta bo'lishi kerak (10-modda). Tomonlar arbitrlik sudyasini tayinlash tartibi to'g'risida ham kelishib olishlari mumkin (11-modda). Shu nuqtai nazardan, arbitrlar elektron arbitraj institutiga arbitrlik sudyalarini tanlashiga ruxsat berishlari mumkinligini aytish mumkin. Arbitrlarni elektron tanlash kompyuter tanlash yoki kompyuter chizish yo'li bilan amalga oshirilishi mumkin[18]. Doktrinalarda onlayn arbitrajda arbitrlarni tayinlashda sud aralashuvining har qanday turiga yo'l qo'ymaslik tavsiya etiladi. O'z arbitrlarini professional, neytral, shaffof va hatto,avtomatik va ixtiyoriy ravishda tanlaydigan muassasa yoki tashkilotni saylash ma'qullanishi kerak.

Qarorlarni tan olish va ijro etish.Xorijiy sud qarorlarini ijro etishdan ko'ra, xorijiy sudlarda xalqaro arbitraj qarorlarini ijro etish osonroq. Agar arbitrlik sudining qarori Nyu-York konvensiyasi talablariga javob bersa va Nyu-York konvensiyasiga a'zo bo'lgan davlatda chiqarilgan bo'lsa, qaror Nyu-York konvensiyasiga a'zo bo'lgan har qanday boshqa davlatda ham ijro etilishi kerak. Onlayn arbitrajda g'olib tomon odatda arbitraj qarorini milliy sudda ijro etishni xohlaydi. O'sha vaqtda onlayn arbitrajlik faqat sud orqali tekshirilgan bo'lishi mumkin. Internetda hech qanday chegara yo'qligi sababli, ko'zlangan birinchi asosiy maqsad sudning qarori ijro etiladigan joyini

aniqlash.Nyu-York Konvensiyasining 4-1(a)moddasiga muvofiq, qarorning asl nusxasi yoki tasdiqlangan nusxasi qarorni ijro etuvchi sudga topshirilishi kerak. Ushbu moddaga ko'ra, elektron fayl onlayn arbitraj uchun chop etilishi va qarorning qog'oz nusxasi arbitrlar tomonidan imzolanishi kerak. Biroq, agar arbitrlar o'zlarining elektron raqamli imzolaridan foydalansalar, bu shartni bajaradimi? Ushbu muammoning amaliy yechimi shuki, qarorning chop etilgan nusxasi yuboriladi, imzo qo'yish uchun shundan so'ng ikki arbitr tomonidan ishonchliligi tasdiqlangan uchinchi arbitr tomonidan elektron imzo qo'yiladi.Shu sababli, arbitraj kelishuvi va muhokamasi butunlay elektron muhitda amalga oshirilgan taqdirda ham, arbitraj qarori hech qanday qiyinchiliksiz ijro etilishi uchun arbitrlar tomonidan taqdim etilishi va imzolanishi kerak.

Onlayn arbitrajda maxfiylik.Maxfiylik an'anaviy arbitrajning afzalligi ekanligi ma'lum. Onlayn arbitrajda ham maxfiylik istalgan xususiyatdir. Onlayn arbitraj Internetda amalga oshirilganligi sababli, ruxsatsiz kirish, shaxsni tekshirish, xizmat ko'rsatishni rad etish, tizimning ishdan chiqishi va viruslar kabi muammolar bo'lishi mumkin.Ushbu muammolarni texnik yechimlar orqali minimallashtirish mumkin, ammo, albatta, arbitraj institutlari va arbitrlar ma'lumotlar xavfsizligini oshirish uchun texnologiyaning rivojlanishini diqqat bilan kuzatib borishlari kerak. Biroq, olib borilgan ilmiy izlanishlar, allaqachon onlayn arbitrajda ham, an'anaviy arbitrajda ham 100% maxfiylik mumkin emasligini tan olgan.Onlayn arbitraj qarorlarini e'lon qilish bo'yicha turli xil fikrlar mavjud. Ba'zilar, arbitraj sud amaliyotini rivojlantirishga imkon berish uchun qarorlar e'lon qilinishi kerak, deb hisoblashadi[19].Shaffoflik, shuningdek, onlayn arbitrajga bo'lgan ishonchni rivojlantirishga yordam beradi[20]. Biroq, qarorni chop etishda tomonlarning shaxsiy ma'lumotlari maxfiyligi saqlangan bo'lishi kerak.

Onlayn arbitrajning afzalliklari:

- Internet nizo tomonlari uchun neytral joy;
- Taraflar va arbitrlar sudyalari onlayn arbitrajda sud majlislariga borishlari shart emas;audio va videokonferensaloqa imkoniyati tomonlarga safar xarajatlari va arbitrlar sudini tashkil etish xarajatlarini kamaytirish uchun masofadan turib uchrashuvlar va tinglovlarni o'tkazish imkonini beradi;
- Elektron tijorat va boshqa nizolarni hal qilishda onlayn xalqaro arbitrajdan foydalanish ham vaqtni tejaydi va samaradorlikni oshiradi – tomonlar web-saytga kirish va jarayon uchun elektron shakllarni to'ldirish orqali da'vo qo'zg'atish va himoya qilish imkonini beradi. Onlayn arbitraj arbitrajning tezligi va samaradorligini oshiradi; web-ga asoslangan hujjatlarni topshirish tizimlari tomonlarga ko'plab hujjatlarni bir zumda, istalgan masofada va deyarli hech qanday to'lovsiz topshirishga yordam beradi;
- Onlayn arbitrajning qulay tomonlaridan biri yana shundaki,taqdim etilgan hujjatlar avtomatlashtirilgan hujjat aylanish tizimlari orqali arxivlanishi va istalgan vaqtda istalgan joydan ko'rib chiqilishi mumkin.

Onlayn arbitrajning kamchiliklari.Ushbu protsedura ham ma'lum muammolarga ega. Ulardan ba'zilari quyidagilar:

- Onlayn tizim foydalanuvchilari orasida ishonchning yo'qligi;
- Texnologiyadan foydalanishning tengsizligi;
- Texnologiya to'rtinchi tomon sifatida;
- Elektron hujjatlarni tasdiqlash katta muammo;
- Xavfsizlikning yo'qligi;
- Odil sudlovga erishish muammosi
- Inson elementining yo'qolishi;
- Til va madaniy to'siqlar;
- Boshqaruv qonunchiligining bir xilligi yo'q.

XULOSA

Onlayn tijorat arbitraj tez, iqtisodiy va samarali bo'lgani uchun nizolarni hal qilishning afzal usuli sifatida tan olinadi. Garchi bu nizolarni hal qilishning yangi usuli bo'lsa ham, onlayn arbitraj hali ham an'anaviy arbitraj qoidalari bilan olib borilmoqda. Biroq, ba'zi noaniqliklar mavjud, ammo bu noaniqliklarning oldini olish uchun Nyu-York konvensiyasi keng talqin qilinishi orqali aniqlik kiritish mumkin. Shuningdek, onlayn arbitrajda tomonlar va arbitrlar har doim amaldagi arbitraj kelishuvlari va tartiblarining qonuniyligini, qonunni tanlashni, arbitraj joyini va qarorlar shaklini hisobga olishlari ma'qulroq bo'ladi. Chunki, ushbu ehtiyot choralari onlayn arbitrajning mavjud milliy va xalqaro shartnomalar doirasida ishlashiga yordam beradi. Biroq, onlayn arbitraj vaqt o'tishi bilan o'z qoidalarini ishlab chiqishi lozim deb hisoblaymiz. Xulosa qilib aytganda, onlayn arbitraj amaliyotda keng qo'llanilmoqda va shuning uchun onlayn arbitraj qarorlari an'anaviy arbitraj qarorlari bilan bir xil ta'sirga ega bo'lishi kerak. Agarda kelishi mumkin bo'lgan texnologik to'siqlarni tomonlarning o'zlari shartnomada yuqorida ko'rsatilgan tafsilotlarni ko'rsatish yoki Onlayn arbitraj institutlari tomonidan belgilangan qoidalarni qabul qilish orqali bartaraf etishlari mumkin. Onlayn arbitraj qarorlari majburiy va yakuniy bo'lib, faqat an'anaviy arbitrlar qarorlari kabi cheklangan protsessual asoslardagina bekor qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] OECD, Conference on Empowering E-Consumers: Strengthening Consumer Protection in the Internet Economy, Background Report, DSTI/CP (2009)20/FINAL (Washington: OECD, 2009) at paras 11-12.

[2]

<https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/71e0aa1e/onlayn-dispute-resolution-and-electronic-hearings>

- [3] Hornle, Julia, Onlayn Dispute Resolution- More Than the Emperor's New Clothes, The ICFAI Journal of Alternative Dispute Resolution, Vol. 03 (04), October 2004, pp.29-59 (29)
- [4] Jana Herboczkova, "Certain Aspects of Onlayn Arbitration" <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/mezinaro/herboczkova.pdf>.
- [5] De Sylva M.O (2001), Effective means of resolving distance selling disputes, 67 Arbitration, p.230-239.
- [6] See Berger, K.P., "Lex Mercatoria Onlayn: The CENTRAL Transitional Law Data Base" at www.tldb.de. (Accessed on 4th April 2012)
- [7] Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/new-york-convention-e.pdf>.
- [8] European Convention on International Commercial Arbitration of 1961, https://treaties.un.org/doc/treaties/1964/01/19640107%200201%20am/ch_xii_02p.pdf.
- [9] Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risidagi O'zbekiston respublikasining qonuni. <https://lex.uz/docs/-5294106>.
- [10] Richard Hill (1999), "On-line Arbitration: Issues and Solutions", 15 Arbitration International 199-202, Electronic Arbitration, International Internet Law Symposium, 429-430
- [11] Richard Hill (1999), "On-line Arbitration: Issues and Solutions", 15 Arbitration International 199-202, Electronic Arbitration, International Internet Law Symposium, 429-430
- [12] Elektron raqamli imzo to'g'risidagi O'zbekiston respublikasining qonuni. <https://lex.uz/docs/-6234904>.
- [13] Elektron tijorat to'g'risidagi O'zbekiston respublikasining qonuni. <https://lex.uz/acts/-6213382>.
- [14] Alan Redfern, Martin Hunter, Nigel Blackaby and Constantine Partasides, Law And Practice Of International Commercial Arbitration 159 (Sweet & Maxwell, 2004).
- [15] Nicolas De Witt, "Onlayn International Arbitration: Nine Issues Crucial To Its Success", The American Review Of International Arbitration 441, 451 (2001).
- [16] U.N. Conference on Trade and Development. Dispute Settlement Module 4.1, Course On Dispute Settlement https://unctad.org/system/files/official-document/edmmisc232add25_en.pdf.
- [17] Isabelle Manevy, Onlayn Dispute Resolution: What Future? https://www.researchgate.net/publication/228792669_Onlayn_dispute_resolution_what_future.
- [18] The UNCITRAL Model Law attaches great importance to the disputants' freedom of determination. https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf.

[19] Under Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN), Rules for Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy, all decisions are published on the ICANN website. See the Rules at <http://www.icann.org/dndr/udrp/uniform-rules.htm>.

[20] De Witt, *supra* note 26 at 464 <https://casetext.com/case/dewitt-v-dewitt-4>.